

LUTHERSK KIRKETIDENDE

1863-2013

150ÅR

LEDER: MINNETALEN

ARTIKLER OG INNLEGG

SAMLIVSUTVALGETS INNSTILLING
– NOEN MERKNADER OG
NYANSERINGER I

KVA ER EIGENTLEG PROBLEMET?

HVA ER DET MED SJØMANNSPRESTEN?
OG MED SJØMANNSKIRKEN?

JUBILEUM

PREST OG MILITÆRMAKT

SØNDAGSTEKSTEN

8. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

9. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

10. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

OLAVSDAGEN/OLSOK

FRA BISPEDØMMERÅDENE

MINNETALEN

2. mai publiserte psykiater Finn Skårderud en kronikk i Vårt Land, som samme dag ble lagt ut på avisens nettsted verdidebatt.no. I kronikken referer Skårderud til en konkret erfaring fra en gravferd i Den norske kirke, der han opplevde at prestens minnetale ga et usant og sterkt forskjønnnet inntrykk av avdødes liv, sykdomsforløp og dødsprosess. Han hevdet at dette bildet ble gitt mot bedre vitende, og at det for flere enn ham var ubehagelig og provoserende å høre på. Skårderuds kritikk satte i gang en interessant samtale, både på verdidebatt.no og i andre medier.

Det er ikke mer enn to år siden en liknende debatt fikk spalteplass, både i LK (9/2011) og i Vårt Land. Foranledningen var Wenche Foss' gravferd fra Oslo Domkirke. Da gjaldt det spørsmålet om i hvilken grad avdøde, pårørende eller byrå kan regissere gravferden når den samtidig blir forstått som en kirkelig, gudstjenestelig handling. Gudstjenestebokens alminnelige bestemmelser for gravferd innledes slik: "Handlingen gravferd er fellesskapets siste tjeneste overfor sine medlemmer." Gravferdsliturgien rydder plass til det personlige og biografiske i det som kalles *minnedelen*. Det er trolig denne delen av gravferden som mest utfordrer det sensitive i konteksten. Konteksten er at det bokstavelig talt ligger et lik i rommet. Det er et helt konkret og individuelt menneskeliv som er avsluttet, og det er akkurat dette mennesket som fellesskapet er

Det finnes mange versjoner av ethvert liv. Presten er ofte henvist til å veie ulike versjoner i sin jakt på et språk som er sant og bærekraftig. Dette utfordres spesielt ved kompliserte dødsfall eller ved kompliserte familieforhold.

samlet for å ta farvel med. Da er det ikke rart at dette menneskets biografi og særpreg kan få plass. Likevel har flere av tilsvarene til Skårderuds kronikk, blant annet fra praktikumsleder ved PTS, Sivert Angel, handlet om minnetalens underordnede betydning i gravferden. Dette er et betimelig liturgisk og historisk synspunkt som man gjerne kan promotere i presteutdanning og langsiktig liturgisk arbeid. Men slik det er i dag, hjelper det ikke stort hvis dette synspunktet reflekteres verken i folks forventninger eller i gravferdens indre proporsjoner. Minnetalen er

og blir viktig for de pårørende. Da er den også viktig for presten.

Hvordan skal så minnetalen best kunne fungere etter sin hensikt? For å svare på det må vi først undersøke denne hensikten. Selv tenker

jeg at minnedelen skal være en "rapport" fra livet. Når vi rapporterer fra livet, og dette skjer i Guds hus, så likner det på bønn. I bønnen åpner vi livet for Gud slik at både takknemlighet, bekymring og klage finner tilstrekkelig rom. Minnetaler innledes ikke med "Kjære Gud"; likevel er vi i Guds nærhet. Det er kirkens rom som er valgt for denne endelige ritualiseringen av livets avslutning. Det er også kirkens tro at Gud elsker det mennesket som det nå tas farvel med, med en hengivenhet som langt overgår selv de mest forblommede og følelsesladde minnetaler. Derfor trenger ikke minnetalen søke å motivere Gud til å elske den avdøde. Den bør heller søke å være

en sann, sensitiv og relativ kort rapport fra livet.

- *Sannhetskriteriet* var det som ifølge Skårderud ikke ble oppfylt i hans gravferdserfaring. Han har et viktig poeng. Der framstillingen av avdødes liv, eller sider ved dette, er åpenbart forfalskede versjoner av virkeligheten, bidrar dette til å svekke prestens troverdighet. Det bidrar også til at gravferden ikke vil fungere som ritualisering, siden ritualiseringen forutsetter gjenkjennelse og identifisering. Imidlertid er det slik at sannheten om et liv ikke eies av én pårørende eller av én gruppe. Det finnes mange versjoner av ethvert liv. Presten er ofte henvist til å veie ulike versjoner i sin jakt på et språk som er sant og bærekraftig. Dette utfordres spesielt ved kompliserte dødsfall eller ved kompliserte familieforhold. Skal selvmordet omtales som det det var? Skal barn fra ulike ”kull” få sine svært ulike versjoner av fars omsorgsevne dokumentert i minnetalen? Slike vanskelige sannhets-avveininger leder over i det andre kriteriet.

- *Sensitivitetskriteriet* handler om at enhver rapport fra livet skal være frivillig. Derfor må sannheten balanseres av den sårbarheten som ligger i situasjonen. I en kultur som har mistet mye nødvendig bluferdighet, ligger det et latent behov

for å disiplinere og begrense rapporter og presentasjoner av seg selv og andre. Dette gjelder både form og innhold. Ofte er det tilstrekkelig å nyansere språket. Siden livet som regel er ganske nyansert, bør språket være det også. Sensitiviteten er nødvendig for å opprettholde og bevare et tillitsfullt forhold mellom prest og pårørende/menighet. Brutale og nyanserte sannheter er ofte høyst diskutabile og gir sjelden et bilde alle kan skrive under på. Derfor kan de fort ødelegge

I hovedsak blir presters arbeid ved gravferd meget høyt verdsatt. Det har sine grunner at kirken fortsatt i så overveldende grad blir valgt som forvalter av dette viktige ritualet, det aller siste.

for all annen kommunikasjon som foregår i rammen av gravferden.

- ”*Et kort minneord* holdes av presten eller av en representant for de pårørende. Det bør inneholde noen biografiske momenter med særlig vekt på hva avdødes liv har betydd for dem som stod ham/henne nær, og for andre livssammenhenger han/hun har stått i.” Slik står det i gudstjenesteboken; liturgien gir med andre ord en klar tilskyndelse til minnetalens omfang. Den skal være kort. Det er ikke lett å få til. Men det er kirkens og liturgiønske.

Skårderud faller for sitt eget grep når han skriver: ”Presten var frekk i kirken. Hun sto ved kisten og løy så det rant.” Dette er en subjektiv ytring, lagt ut i offentligheten, men uten innsikt i prestens bakgrunn for og intensjon med sine pastorale valg. Derfor kan det like gjerne sies at Skårderud er frekk i debatten, som at presten var frekk i kirken. Nå er det ikke slik at prester burde være unndratt faglig kritikk for sine valg. Det er kommet flere offentlige ytringer om presters praksis de siste årene, ikke minst fra kjente

mennesker som har skaffet seg en god kommunikasjonsplattform. Da er det imidlertid viktig å huske på at prester ofte deler skjebne med barnevernsansatte og helsepersonell: De kan

ikke forsvare seg eller ta til motmæle. Det maner til større sensitivitet også i kritikken. I hovedsak blir presters arbeid ved gravferd meget høyt verdsatt. Det har sine grunner at kirken fortsatt i så overveldende grad blir valgt som forvalter av dette viktige ritualet, det aller siste.

.....
SJUR ISAKSEN
SJUR.ISAKSEN@MF.NO

SAMLIVSUTVALGETS INNSTILLING – NOEN MERKNADER OG NYANSERINGER I

AV UTVALGSMEDLEM PROFESSOR SVEIN OLAF THORBJØRNSEN
SVEIN.O.THORBJORNSEN@MF.NO
(DEL II KOMMER I NESTE NUMMER)

1. INNLEDNING

I februar leverte Bispemøtets samlivsutvalg sin innstilling (Innst.).¹ Jeg var med i dette utvalget og utgjorde en del av det mindretall² som gikk inn for hverken kirkelig medvirkning ved likekjønnet ekteskapsinngåelse eller at kirken bør fastsette en forbønsliturgi for borgerlig inngått likekjønnet ekteskap. I spørsmålet om ordinasjon/vigsling av samboende og tilsetning av slike i kirkelig stilling som krever ordinasjon/vigsling, hørte jeg til det flertall som ikke anbefalte en slik praksis.³

Alle disse spørsmål berører på ulike måter forståelsen av ekteskapet som teologisk størrelse. I utvalgsarbeidet var vi selvfølgelig opptatt av dette, og ekteskapet er definitivt tematisert på en rekke steder i innstillingen. Det bibelske og det historiske behandles bredt, samtidig som disse momenter videreføres i normative, aktuelle vurderinger.

Fra ulikt hold er det imidlertid etterlyst en mer grundig fremstilling av ekteskapsteologien, blant annet av H. Hegstad i en leder i *Luthersk Kirke-tidende*.⁴ Spørsmålet om kirkens lære om ekteskapet, hevdes det, har ikke fått den plass det fortjener. Særlig etterlyses en drøfting av de læremessige konsekvenser det får om kirken skulle følge flertallet og gjøre den nye ekteskapslovens forståelse til sin. Er kjønnspolariteten en konstituerende forutsetning for en kristen forståelse av ekteskap? Og om ikke, som den nye loven forutsetter, kan en da si at ekteskapet er innstiftet av Gud? Eller er ekteskapet i sin kjerne en verdslig ordning der det er de lovgivende

myndigheter som til enhver tid legger premissene for hva som skal og kan forstås med ekteskap? Og hva med kirkens bekjennelser og liturgien som uttrykk for læren? Må de revideres om kirke-møtet vedtar å åpne opp for kirkelig vigsel av likekjønnede?⁵

En etterlysning av ekteskapsteologi og læren om ekteskapet kan rettes til både flertallet og mindretallet i utvalget. De fleste vil antakeligvis se behovet som størst der lærepunktet om at ekteskapet er for mann og kvinne, problematiseres. Av innstillingen fremgår det ganske klart at mindretallsstandpunktene bygger på en skapelses-teologisk forståelse av ekteskapet. Det forstås som en institusjon for et forpliktende, offentlig be-kreftet og livsvarig fellesskap mellom mann og kvinne, og som stedet for den fulle utfoldelse av seksualiteten. For min egen del hviler det teo-logisk også på et annet moment. Selv om spørsmålet om Paulus hadde kunnskap om forplik-tende homofile forhold historisk sett er åpent og til dels uavklart (Innst. s 57f),⁶ så er det for meg en sannsynlighetsovervekt (til forskjell fra tendensen i innstillingens fellestekst) i retning av at han hadde en slik kunnskap, og at dette også var noe av forutsetningsgrunnlaget for hans stil-lingtagen til homoseksuelle forhold. Denne usik-kerhet (også sannsynlighetsovervekt impliserer usikkerhet) innebærer likevel en åpenhet for at vi i dag kan konkludere mindre entydig enn hva Paulus synes å gjøre, og at vi må trå varsomt og med respekt i forhold til dem som velger å leve på en annen måte enn den veiledning de møter fra kirkelig hold. Kirken må ta inn over seg og

forhindre at en slik veiledning i noen tilfeller fører mennesker ut i den største ulykke (Jfr. Innst. s 70f).

Jeg ønsker likevel å ta den utfordringen som er gitt, til å utdype teologisk min forståelse av ekteskapet. Det gir anledning både til å gi en bredere begrunnelse og til å supplere noen av momentene i innstillingen.

Før jeg starter på det, må det imidlertid sies noe om utvalgsarbeidets karakter. Et slikt langvarig utvalgsarbeid har sin egen indre dynamikk. I vårt utvalg siktet vi både mot å lage en innstilling som hadde et håndterlig omfang, og mot å få til mest mulig felles tekst for våre veier skiltes når det kom til de konkrete standpunkt. I de mer deskriptive deler er dette mindre problematisk, men i drøftingen av de bibelske og kirkehistoriske momenter vil viktige momenter kunne bli underkommunisert. I fremstillingen har en forsøkt å la alternative synspunkter komme til orde gjennom avsnitt som gjerne innledes med "Noen i utvalget...". For en del av oss var slike avsnitt helt nødvendige, også om en hadde en overordnet målsetting om få til mest mulig felles tekst. Dette var et valg vi gjorde. Det kunne definitivt også vært gjort på andre, mer spissede måter. Det hadde tydeliggjort forskjellene mer. Samtidig gjelder selvfølgelig også at de som bare støtter fellesteksten, også måtte renonsere på synspunkter som de muligens ville formulert skarpere og annerledes enn hva som ble tilfellet.

I fortsettelsen vil jeg først kommentere noen sider ved det bibelske materialet, dernest noen aspekter ved Luthers syn på ekteskapet. På den måten ønsker jeg å tydeliggjøre ulike vektlegginger i utvalget og identifisere momenter som er viktige for mine standpunkter. På bakgrunn av dette vil jeg forsøke å drøfte spørsmålet om kirkelig likekjønnet vigsel representerer et brudd med en kristen forståelse av ekteskapet.

2. NOEN BIBELSKA MOMENTER

En drøfting av det kristne synet på ekteskapet må ta sitt utgangspunkt i de bibelske forutsetninger. I den forbindelse må en imidlertid ha for øye at det verken i GT eller i NT finnes en lære om ekteskapet. Temaet aktualiseres i ulike sammen-

henger, i NT ofte foranlediget av spørsmål der forståelsen av ekteskapet aktualiseres i svaret, enten det gis av Jesus, eller det gis av Paulus.

I GT hang forståelsen av ekteskapet og familien nøye sammen. Der vi tenker i ekteskap, tenkte en i GT i familie. Det viktige i denne sammenheng var ikke primært forholdet mellom de to personer, men måten familierelasjoner ble ordnet på.⁷ Selv om strukturen i familien og i ekteskapet var av patriarkalsk karakter – mannen hadde en dominerende stilling og bestemte over kone(r) og barn – så utgjorde familien forstått som storfamilien en grunnleggende økonomisk, sosial og kulturell institusjon i samfunnet. Som en institusjon i datidens samfunn representerte den en organisasjon som på den ene siden bidro til en viss stabilitet og orden, på den andre siden sørget for livsopphold og slektens videreføring. Tross det patriarkalske representerte familien også et visst vern for kvinnen, både mot tilfeldig vold og mot voldtekt. En refleks av dette finner vi i Jesu strenge ord om skilsmisse. Å sende bort en kvinne (fra familien) innebar å prisgi henne til en høyst usikker og til dels farlig fremtid. Teologisk sett var altså familien – uavhengig av ulike familiemønstre og -former som vekslert med historie og kultur – et uttrykk for Guds vilje til orden og til å verne menneskene mot de kaoskrefter som til enhver tid truet med å ødelegge forholdet mellom mennesker. Dette tilsier at også i dag må familien, som et grunnleggende kjennetegn ved menneskelig samliv, få en sentral plass i vår tenkning om samliv og de ordninger for dette som vi har i vår tid.

I utvalgets behandling av GT tematiseres en forskjell knyttet til den rolle forandring av sosial status, "forlot sin far og sin mor", spiller i 1 Mos 2,24 (Innst. s 45f). At det nye fellesskap synes å bli etablert før mann og kvinne blir ett i den seksuelle forening, er viktig med tanke på seksualitetens rammer og aktualiserer seg i vurderingen av samboerskap.

Dette er ikke minst viktig i og med at denne teksten spiller en sentral rolle i NT. Om en vanskelig kan si at 1 Mos 2,24 handler eksplisitt om ekteskap, er det ganske tydelig at Jesus forstår dette ordet i den kontekst. Selv om formen for

ekteskap er annerledes enn vår, er det noen viktige normative forutsetninger som gir seg av disse tekster. Konteksten både i Mark 10,1–12 og i Matt 19,1–12 er spørsmålet om skilsmisse. Samtidig som Jesus gir fariseernes mannsdominerte og pragmatiske forståelse av skilsmisse det glatte lag, bekrefter han også noen helt fundamentale sider ved ekteskapsforståelsen, med basis i skapelsestekstene fra 1 Mos 1,27f og 2,24. Ekteskapet gjelder for mann og kvinne, som tiltrekkes til hverandre. Det er etablert av Gud ("det Gud har sammenføyd"); det er eksklusivt ("de to"), og det er tenkt uoppløselig og livslangt ("skal mennesker ikke skille"); det står i forplantningens tjeneste (indirekte gjennom henvisningen til 1 Mos 1,27f), og det er stedet for den fulle og mest intime seksuelle forening. Forandringen i sosial status knyttet til ekteskapet er en offentlig sak. På nytestamentlig tid var den knyttet til en avtale mellom familier og, i hvert fall for de velstående, bekreftet gjennom den offentlighet som en fest representerte (Jfr. Joh 2).

Hele utvalget ønsker å fremheve at den vektlegging ved kjærlighet og ydmykhet som preger Paulus' etikk, også er avgjørende viktig i spørsmålet om ekteskap og samliv. Det er heller ikke noen uenighet i utvalget om at det syn på ekteskapets fundamentale sider, som kommer frem i Mark 10 og Matt 19, også bekreftes hos Paulus. På et par punkter oppsto det imidlertid dissenser i utvalget, knyttet til spørsmålet om Paulus hadde et asketisk syn på ekteskap og samliv, og om i hvilken grad det patriarkalske var dominerende i hans (evt. andre forfattere av Efeser- og Kolosserbrevets) syn på ekteskapet. Historisk og eksegetisk er det her flere muligheter, og ingen vil avvise at det hos Paulus finnes elementer av både askese og patriarkalisme. 1 Kor 7,1 aktualiserer spørsmålet om askese. Den norske oversettelsen peker i retning av at dette er Paulus' mening, eventuelt korinthernes mening som han slutter seg til. Et tredje alternativ⁸ er at Paulus i v 2 tar avstand fra synspunktet i sitatet ved å påpeke at dette er en holdning som ikke tar hensyn til den fare for ekteskapsbrudd som dette medfører. Dermed nedtones det asketiske kraftig.

Dette understrekes ytterligere ved den gjensidige seksuelle forpliktelse mellom mann og kvinne og fremhevingen av at også kvinnen har autoritet over mannens kropp. Det siste innebærer at mannen ikke skal ha seksuell aktivitet utenfor ekteskapet, noe som ikke var uvanlig for menn den gang (v 3–4). Utagnet blir på denne måten et utsagn om at seksuell omgang er viktig å praktisere i ekteskapet. Om ikke øker faren for umoral utenfor ekteskapet. Senere i kapitlet er det riktignok andre utsagn som igjen tematiserer det asketiske, men i høyden kan en snakke om asketiske tendenser hos Paulus. For å forstå disse utsagn hos Paulus må det også tas hensyn til det eskatologiske perspektivet (1 Kor 7,29.31) og den kobling mellom det asketiske og det eskatologiske som særlig kommer til uttrykk i 1 Kor 7,25ff.⁹

Uten tvil er Paulus også påvirket av den patriarkalske kultur han var en del av. Det kommer til uttrykk blant annet i 1 Kor 11 og Ef 5. Samtidig er det viktig å fremholde at det hos Paulus også finnes ansatser til å tenke likeverdig omkring mann og kvinne (Gal 3 og 1 Kor 11) og at Ef 5 ikke er entydig patriarkalsk i sin bestemmelse av forholdet mellom mann og kvinne. Selv om bare mannen her oppfordres til å elske kvinnen (Ef 5,25), stilles forholdet dem imellom metaforisk sammen med forholdet mellom Kristus og kirken. Kristus elsker kirken, men kirken tenkes også å elske Kristus. Den asymmetri som finnes mellom Kristus og kirken, og som reflekteres i forholdet mellom mannen og kvinnen, betyr verken at hun ikke kan elske sin mann, eller at hennes kjærlighet er mindreverdig. Et ønske om å fremheve det patriarkalske kan også medføre at andre aspekter ved ekteskap og samliv kommer i bakgrunnen. Innstillingens forståelse av 1 Tess 4,4 (Innst. s 53) tenderer i den retning. Hvilken betydning har "hellighet og ære" i dette sitatet med tanke på ekteskapets innhold? Det patriarkalske i tanken om at mannen skaffer seg et redskap (en kvinne), er heller ikke en nødvendig forståelse av teksten. En del eksegeter, også i oldkirken, forstår utagnet i en ganske annen retning: Mannen skal kontrollere kroppen sin på en måte som

reflekterer ære og hellighet.¹⁰

I innstillingen forsøker en å nyansere både det patriarkalske og det asketiske i synet på ekteskapet i NT. Det må likevel sies at det for noen i utvalget er viktigere å foreta denne nyanseringen enn for andre. Det henger sammen også med et annet mer hermeneutisk orientert spørsmål: Hvorfor henter en frem det patriarkalske og det asketiske i en utredning om en kristen forståelse av ekteskapet i dag? En begrunnelse er knyttet til at dette er en del av den normative tradisjonen. Som tradisjon er det imidlertid forankret i den tids kultur og derfor ikke noe uten videre kan videreføres i vår. Vi må ta stilling til det og bevisstgjøre oss det, særlig fordi det er en del av den nytestamentlige tradisjon. Vår kulturs fremheving av likestilling, likeverd og seksualitetens legitime plass i ekteskapet korresponderer med grunnleggende skapelsesteologiske bestemmelser til ulike sider ved forholdet mellom mann og kvinne. Det legitimerer andre svar i disse spørsmål. En annen begrunnelse for å hente det frem, som selvfølgelig kan kombineres med den første, er at det kan gi legitimitet til å nedjustere forpliktelsen i det Paulus sier om homoseksualitet. På samme måte som mange vil mene at et asketisk og patriarkalsk syn på ekteskapet ikke har noen normativ kraft i dagens kirke, om det aldri så mye har tilknytningspunkter i bibel-materialet, gjelder dette også synet på homoseksualitet og homofili. Som det asketiske og det patriarkalske er dette bundet til helt andre forutsetninger enn dem vi i dag har med å gjøre. En slik argumentasjon finnes det en parallell til i Lærenemdens drøfting av homofili, da med vekt på slaveri, kvinners stilling og skilsmisse og gjengifte.¹¹

Et annet punkt der vurderingene i utvalget er forskjellige gjelder spørsmålet om hellighet og helliggjørelse. Saken er berørt i kap 5 under de grunnleggende tolkningsperspektiver der "noen i utvalget" ønsker å utdype Åndens betydning for etikken gjennom å henvise til den kristnes nye identitet som hellig (Innst. s 41). De kristne er kalt til å være hellige (1 Kor 1,2; jf. Rom 6,19.22), til å leve et hellig liv. Det inkluderer også ekteskapet. I et hellig liv er Ånden den

grunnleggende livskilden.

I 1 Kor 6,9–11 listes det opp en rekke handlinger som hører det gamle livet til, og som korinterne må vende seg bort fra. De er ikke forenlige med et liv i hellighet. De som i dåpen er "vasket rene", er skapt på ny og skal leve i nyskapelsen. Flere av handlingene er knyttet til samliv og ekteskap: hor, ekteskapsbrudd og homofilt samliv. Det er grunn til å tro at noen kristne i menigheten tenkte at de kunne videreføre det livsmønster de var vant til før de ble kristne. Dette kunne på den ene side begrunnes med et dualistisk skille mellom det åndelige og det kroppslige, der det siste var mindre verdifullt enn det første og derfor heller ikke så viktig å praktisere rett. En annen kunne være å vise til Paulus sin egen frihetstenkning når det gjaldt Moseloven og ulike menneskelige påbud og forbud. For Paulus var ikke dette en vei å gå, noe han eksplisitt tar opp i tekstens umiddelbare fortsettelse (1 Kor 6,12–20). Her angir han frihetens grenser og muligheter, og særlig i relasjon til spørsmålet om hor og med direkte henvisning til stedet i 1 Mos 2,24. Som kristen har en stor frihet, men en må ikke la friheten ta makten over en. En særlig fristelse er det at vi gjør kroppen til redskaper for synden og glemmer at den er et tempel for Den hellige ånd som bor i enhver kristen. Kroppen skal brukes til Guds ære. Den tilhører Kristus og er "stedet" eller instrumentet for et hellig liv.

Dette hellige liv inkluderer også ekteskapet. Innholdsmessig reflekterer ekteskapet skapelsesteologiske forutsetninger og har å gjøre med kjærlighet og omsorg for ektefelle og barn, med forpliktelse og med respekt for den annens integritet. Slik sett gjelder dette alle mennesker. Det Paulus gjør, og som er viktig i en kristen drøfting av ekteskapet, er at han skjerper forpliktelsen ved å knytte an til en annen kilde for realisering av Guds vilje. Denne kilde er knyttet til dåpen og helliggjørelsen som en konsekvens av den rettferdighet et troende menneske har fått for Kristi skyld. Guds skapervilje trer særlig tydelig frem der den kontrasteres med det liv som ble levd utenfor de kristne menigheter, et liv som mange kristne hadde hatt del i tidligere, og som noen

tenkte bare kunne fortsette i frihetens og dualismens navn. For Paulus var det viktig å avsløre denne argumentasjonen. Hans anliggende var å holde i hevd ekteskapet mellom én mann og én kvinne, verne om det og knytte realiseringen av disse skapelsesgitte goder også til de ressurser som finnes i en kristen menighet, dem en kristens liv baserer seg på, og som er tilgjengelige for enhver kristen.

Christoffersen, Svein Aage (2013): "Ekteskap og samliv" i: *Luthersk Kirketidende* 148, (8), 222–223.

Den Norske kirkes lærenemnd, Kirkerådet (2006): *Skriftpåstand og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken : uttalelse fra Den norske kirkes lærenemnd i sak reist av Møre biskop*. Oslo: Kirkerådet.

Dunn, James D. G. (1998): *The theology of Paul the Apostle*. Edinburgh: Clark.

Fee, Gordon (2009): *The First and the Second Letters to the Thessalonians*. The new International Commentary on the New Testament, (red.): Fee, Gordon, Grand Rapids, Mich: W.B. Eerdmans.

Hegstad, Harald (2013a): "Læren om ekteskapet" i: *Luthersk Kirketidende* 148, (5), 98–99.

Hegstad, Harald (2013b): "Mer om ekteskapet og kirkens lære" i: *Luthersk Kirketidende* 148, (9), 249–250.

Kvanvig, Helge (1989): "'Du skal ikke drive hor...' Hermeneutiske refleksjoner over det sjette bud" i: *Norsk Teologisk Tidsskrift* 90, (2), 65–86.

Luther, Martin (1529/1965): "The Order of Marriage for Common Pastors" i: Ulrich Leupold, Helmut T. Lehmann (red.): *Luther's Works/Liturgy and Hymns*. 53. bind. Philadelphia: Fortress Press, 111–115.

Luther, Martin (1529/1967): "Ein Traubüchlein für den einfältigen Pharrhern" i: Clemen, Otto (red.): *Luthers Werke in Auswabl*. 6.utg., 4.bind. Berlin: de Gruyter, 100–103.

Luther, Martin (1529/1982): "Luthers store katekisme" i: Hjelde, Sigurd, Inge Lønning og Tarald Rasmussen (red.): Martin Luther. *Verker i utvalg* 5.bind. Oslo: Gyldendal, 240–340.

Samlivsutvalget, Bispemøtet (2013): *Sammen : samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv : utredning fra et utvalg oppnevnt av Bispemøtet i Den norske kirke*. Oslo: Bispemøtet, Den Norske kirke.

Winter, Bruce W. (2001): *After Paul left Corinth : the influence of secular ethics and social change*. Grand Rapids, Mich.: W.B. Eerdmans.

Witte, John jr. (2002): *Law and protestantism. The Legal Teachings of the Lutheran Reformation*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹ Samlivsutvalget 2013.

² Hvem som utgjorde mindretallet i innstillingen, vekslet noe i de ulike spørsmål, samtidig som også den enkeltes argumentasjonen for standpunktet kunne variere noe. I denne sammenheng skriver jeg på egne vegne og ikke som representant for et mindretall.

³ Se Samlivsutvalget 2013, særlig s 88.

⁴ Hegstad 2013a.

⁵ Debatten om dette har gått videre i Luthersk Kirketidende, med innlegg av utvalgsmedlemmet Svein Aage Christoffersen og svar av Hegstad. Se Christoffersen 2013 og Hegstad 2013b.

⁶ Til dette se også innlegg i Luthersk Kirketidende (innlegg av B.H. Sandvei, Ole Jakob Filtvet (begge i nr. 8/2013) og S. A. Christoffersen (LK 10/2013)). En liknende, men mer eksplisitt skriftsyndebatt har vært ført i dagspressen. Her er mindretallet i utvalget blitt anklaget for (av Evangelisk luthersk nettverk v. R. Kjøde) i for liten grad å la seg forplikte på og ha tillit til Bibelen i disse spørsmål. Til biskop i Bjørgvin, Halvor Nordhaug, og mine innlegg, se Vårt Land 20.03.13, 08.04.13 og 22.04.13. Her henvises det også til innleggene fra nettverket.

⁷ Til dette og det følgende jfr. Kvanvig 1989, særlig 71ff.

⁸ Til dette se Winter 2001, 215ff, særlig 225–232. Dette alternativet er fremkommet i nyere eksegetisk forskning. De to første alternativene har en lang kirkelig tradisjon.

⁹ Se Dunn 1998, 692ff.

¹⁰ En oversikt over muligheter for tolkning og forståelse når det gjelder dette verset finnes i Fee 2009, 145ff.

¹¹ Den Norske kirkes lærenemnd 2006, 107ff.

KVA ER EIGENTLEG PROBLEMET?

OM DEN ØKUMENISKE STATUSEN HEIME OG UTE

AV KJETIL AANO, LEIAR I MELLOMKYRKJELEG RÅD OG PROST I TUNGENES
KJETIL.AANO@GMAIL.COM

Kvifor skal kyrkjene bruka så mye krefter på å relatera seg til kvarandre når vi jo likevel er så forskjellige og ofte er ueinige om så mange ting? Er det ikkje ofte slik at vi får gjort meir gjennom mangfald enn ved alltid å skulla samarbeida? Korfor alt dette maset om økumenikk og kristen einskap? Korfor skal vi stressa så veldig med dette einskapsspørsmålet?

Det skal vi fordi vi som kristne på biletleg vis skal spegla han som er vårt hovud, Kristus, og hans einskap med Faderen. Eller med andre ord: Dette er faktisk ein del av det oppdraget vi fekk som kyrkje. Det er like sentralt som misjonsbefalinga: Den same Jesus som sende oss ut for å utfordra menneske til disippelskap, ba for oss og for einskapen mellom oss. Paulus oppmoda oss igjen og igjen å ta dette på alvor.

Dette skal vi også gjera fordi det er eit djupt uttrykk for det som er vårt oppdrag i høve til den verda vi er ein del av: I fellesskap skal vi arbeida for det som fremjar rettferd og fred, for at menneske skal leva forsona med skaparverdet, med kvarandre og med Gud som i Kristus har forsona verda med seg sjølv.

I tillegg skal vi streva etter einskapen fordi det er strategisk viktig: Vi arbeider med å oppnå einskap oss imellom *for at verda skal tru*. Økumenikk er at vi søker å oppfylle Jesu bøn om at vi alle må vera eitt. Det dreier seg ikkje om å vera einige om alt. Det dreier seg ikkje om enighet – men om enhet. Derfor er mangfald ein del av einskapen – ein del av økumenikken.

Samtidig er vi forplikta til å ta vare på *sanninga*. Og nokon gongar blir skilnadane så store at den trugar einskapen – uenigheten så sterk at

den trugar enheten. Men det gjer økumenisk arbeid endå viktigare – for å motvirka at det Gud vil vi skal halda saman, fell frå kvarandre.

Dette er – i kortversjon – mine motiv for å vera engasjert i økumenisk arbeid.

ØKUMENIKKENS FIRE NIVÅ

Økumenikk er altså arbeid. Og slikt arbeid skjer på fire nivå:

- *Vi deler erfaringa* av fellesskap og felles tru.
- *Vi drøftar teologi* og tradisjon med det mål å bli einige om kva som rett, og kva som er feil.
- *Vi søker ordningar* og system, som er slik at vi kan gjensidig akseptera kvarandre som kristne søsken og som kristne kyrkjer.
- *Vi søker felles kyrkjeleg vitnesbyrd* for sanning, rettferd og fred.

Alle punkta heng saman og kan neppe skiljast frå kvarandre. Men dei representerer ulike perspektiv på dei same utfordrande og komplekse spørsmåla om korleis vi skal relatera oss til kvarandre.

KOR ER VI? ØKUMENIKKENS STATUS. LITT OM ERFARINGARS PLESS

Vi har gjennom den siste generasjonen opplevd at kristne trussamfunn har nærma seg kvarandre på ein måte som manglar sidestykke sidan kyrkja byrja å splitta seg i ulike greiner, og i alle fall sidan reformasjonen. Dei av oss som har levd eit par generasjonar, har ved sjølvsyn og -hørsel konstatert dette.

Eg vaks opp i ein svært open heim – kulturopen og trusopen. Men likevel var katolikkar langt borte frå oss. Det var først då vi fekk ein familievenn som var katolikk – ein engelskmann

som las Hamsun på norsk – at katolikkar blei oppfatta som ekte kristne.

I mi studietid på 1970-talet tenkte eg temmeleg absolutt om spørsmål om dåp og nattverd. Og eg tenkte vel at om så pinsevenner og katolikkar fell utanfor den rette folden i desse spørsmåla, eller i eitt av dei, gjer ikkje det så mye. For verda er jo luthersk! Her var det openbart behov for litt realitetsorientering. Det hender ein får ei slik erkjenning – og det kan vera små eller litt større gylne augneblink der verda utvidar seg. Eg har hatt nokre slike.

PALMESØNDAG MED PEZZALOZZI OG UNDET

Det var laurdag før palmesøndag på Madagaskar, og eg var i Ranotsara Avaratra, ein relativt ny kyrkjelyd starta av ein ivrig gassisk evangelist. Eg var på mitt halvårlege besøk. Om kvelden skulle vi visa Jesus-filmen. Dette var årets begivenhet. Eg blei derfor ikkje overraska over at den katolske lazaristpateren tok med seg heile kyrkjelyden sin for å sjå filmen saman med oss. Men eg blei litt overraska då eg seinare om kvelden kom til mitt faste gjesterom hos rektoren på den lokale folkeskolen, og fann den eine sida av den romslege dobbeltsenga allereie opptatt. Der låg fader Pezzalozzi og venta ivrig på sin protestantiske kollega, for han ville gjerne diskutera både film og teologi. Det blei ei spennande samtale. Vi prata, først om filmen, så om teologi, og om kallsoppleving og Guds leiing i kvardagen – og om å vera utlending på Madagaskar osv. Han hadde til overmål skrivne ei vitskapleg avhandling om det han kalla ein obskur norsk forfattar eg neppe hadde høyrte om, trudde han – Sigrid Undset! Der starta eit personleg vennskap som førte til erfart økumenisk fellesskap. For meg var dette ein slikt gylden augneblink.

BADSTUE, BØN OG FORBRØDRING

Den andre scenen er mange år seinare, på ein høgskole i utkanten av Helsinki, ei kald februarhelg. Global Christian Forum arrangerte nordisk-russisk-baltisk møte, og vi blei inviterte til å dela våre trushistorier med kvarandre. Det blei gode forteljingar frå breidda av kristne kyr-

kjesamfunn, ortodokse, katolske, protestantiske og karismatiske.

Etterpå gjekk vi i badstue. Samtalen gjekk om det vi hadde opplevd, og så plutsleg blir det heile til eit bønne møte der den russiske pinsevennen ber for sin katolske bror frå eit av dei baltiske landa. I tunger! I badstua! La meg med ein gong leggja til: Eg vil ikkje tilrå å innlemma det i ordo. Men det var vakkert; det gjorde inntrykk der og då.

Neste morgon sat vi i ring og skulle summera opp lærdommane frå vår korte samling. Ein norsk pinsevenn uttrykte seg om lag slik (sitert etter minnet): No sit eg omgitt av ein katolsk pater på den eine sida og ein ortodoks biskop på den andre, og eg har høyrte forteljingane dykkar og vitnesbyrda de gir. Det er ikkje lenge sidan eg ville ha sett dykk som representantar for antikrist. I dag kallar eg dykk mine brør i trua.

ERFARINGSBASERT FELLESKAP – OG DETS GRENSER

Slike fellesskaps erfaringar er viktige; dei opnar verda for dei andre. Dei er nødvendige blikk inn i vår felles verd og viser oss at trua vår rettar seg mot eit felles objekt, den levande og oppståtte Kristus, og at vi i alle våre skilnader trur at han gjennom oss har latt seg representera her på jorda. Desse opplevingane skaper bilete av ei felles framtid – saman.

Men vår økumeniske praksis blir ikkje forma av desse erfaringane aleine. Den blir også forma av tradisjonar, tru og teologi, våre ordningar og vår framferd. Likevel ser vi vektendingar i det økumeniske arbeidet:

1. *Erfart fellesskap* får ein sterkare plass. Byggesteinane i det økumeniske huset er like mykje sterke erfaringar av felles tru og felles handling – som samtalar for å finna fram til felles lære og forståing.
2. *Kyrkjeøkumenikk* og *allianseøkumenikk* blir ikkje sett på som to vegar som utelukkar kvarandre. Det er meir to vegar som ein går saman.
3. Vi blir også i det økumeniske arbeidet påverka av *kulturelle endringar* der absolutter er meir nedtona. Dagens kultur opererer

gjerne med fleire parallelle forklarings- eller forståingsmodellar.

4. Det er oppstått *nye aktørar* – nye store kyrkjefamiliar, som pentekostale/karismatiske, andre med røter i Afrika, Asia og Sør-Amerika, og tilsvarende økumeniske organisasjonar.

MANGFALD OG EINSKAP, PROBLEM OG ELLER RIKDOM?

Korleis skal vi tenka om at kyrkja er ei, men samtidig mange? Og korleis tenker vi om mangfaldet i kyrkjelege tradisjonar og teologiske posisjonar, innanfor og mellom dei ulike kyrkjefamfunna?

MANGFALD SOM PROBLEM

På den eine sida må vi vedgå at mangfaldet representerer eit forfall eit problem. Det speglar teologiske eller læremessige motsetningar og aktualiserer spørsmålet om korleis vi skal forholde oss til sanning, og kor grensene går mellom kva som er sant og rett, og mulige tolkingar av det – og kva tid ulike tolkingar av sanninga blir av ein slik karakter at dei utelukkar kvarandre, så det eine blir sant og det andre løgn. Det viser at vi tenker ulikt om kva kyrkje er, og kven som har læreansvar i ei kyrkje, kven som er tradisjonsberarar og garanterer at det er kontinuitet mellom det som skrifta og apostlane står for, og dei ulike kyrkjelege tolkingane av dette. Dette er både teologi, lære, tradisjon, praksis og ordning. Det avslører ulik tenking av kva som er sann og rett kyrkje, og ulike syn på kven som er rett forvaltar av apostolatet, embetet eller tenesta. Vi merker det også i vår måte å tenka på om dei kristnes/kyrkjas kall på jorda. Kva inneber det å vera forsoningsagentar? Korleis skal vi tenka om vår rolle i fredsarbeid, og kva med kampen for rettferd?

Mangfaldet uttrykker at den ytre einskapen er broten. Det er smertefullt. Vi merker det ved at vi nok anerkjenner kvarandre som kristne, men likevel ikkje kan feira nattverd saman.

Alle som tar den økumeniske utfordringa på alvor, vil kjenna på denne smerta, og vil søka å finna måtar der kyrkjer kjem kvarandre nærare, læremessig, i tolkinga av Den heilage skrifta, i

forståinga av kva kyrkje er, og av kven det er som garanterer for at tru og lære blir ført vidare frå slekt til slekt. Her talar ein også om strukturar og organisasjon, kort sagt, synlege uttrykk for einskapen mellom oss.

Mangfaldet er eit forfall og eit problem.

MANGFALD SOM RIKDOM

Men skal vi makta å møte dei utfordringane som desse skilnadane gir oss, må vi også sjå at mangfald kan lesast på ein annan måte. Mangfaldet må også tolkast som eit uttrykk for rikdommen i den kristne tradisjonen. Det er ei sentral oppgåve å utvikla ein økumenisk teologi der mangfaldet blir tenkt og tolka innanfor ei felles ramme, og kanskje også å arbeida med det som mål å utvikla ei felles strukturell ramme som synleggjer vår einskap. Det er denne opplevde, vedkjende og synlege einskapen vi søker.

ER ALLIANSEØKUMENIKK SVARET?

På vegen dit må vi framheva fleire dimensjonar ved vårt økumeniske prosjekt: Det første er å understreka vår *oppleving av fellesskap*, av søskenforhold, av det å vera barn av den same Gud, av å villa kvarandre vel og av å velsigna kvarandre sitt strev og arbeid. Innanfor den protestantiske verda har det vi kallar *allianseøkumenikk*, lenge hatt ein sentral plass. Her møttest enkeltmenneske med mål å framelska gjensidig respekt og anerkjenning på eit overordna nivå utan å måtta godkjenna kvarandre sine teologiske posisjonar, eller å finna fram til strukturell eller organisatorisk samordning eller einskap. Basisen er ei felles forståing av Skrifta som heilag norm og kyrkja si oppgåve som frimodig å kalla menneske til levande tru og etterfølging. Organisasjonar som Norme og Lausanne-rørsla står som eksponentar for dette, i hovudsak med røter i evangelikal, protestantisk tradisjon. Men i det siste har denne forma for økumenisk tilnærming også utvida sine grenser, og det har utvikla seg eit nært samarbeid mellom Kirkenes Verdensråd og organisasjonar som Lausanne og World Evangelical Alliance. Og gjennom Global Christian Forum er dette tatt endå to steg vidare: Det første er at ein heilt bevisst brukar ei alliansøkumenisk tilnærming

til å bygga ned murar og misforståingar mellom dei store kyrkjefamiliane. Og det andre er at dette i sin tur støytter mot spørsmålet om ordningar: Korleis kan den einskapen som ein opplever i djup i samtale om Sigrid Undset under ei tropisk stjernenatt, eller i badstua og rundt samtalebordet ei finsk vinternatt, omsetjast i strukturelle relasjonar?

TEOLOGISKE SAMTALAR

Men vi har også langt sterkare oppdaga at eit teologiske mangfold speglar eit rikt skriftmateriale. Vi har gått frå ei enkel *einversjons-tenking*, der spørsmålet var kven som hadde rett – og spørsmålet innebar at følgjeleg hadde alle andre feil – til ei tilnærming der ein erkjenner at det bibelske materialet i all sin rikdom truleg kan uttrykkast i ulike teologiske tolkingstradisjonar utan at den eine alltid må ugyldigjera den andre, men at dei kan leva godt side om side.

Her dreier det seg om kva konsekvensar for einskapsforståinga vi trekker av spørsmål knyta til ulik tenking om tru på og ikkje minst formulering av teologiske strids spørsmål, frå ulik forståing av dåp og nattverd, kyrkjens og kyrkjas ordinerte teneste, til spørsmål om korleis ein legg til rette familie- og seksualitetken i kyrkjene.

RIK TEOLOGISK BAGASJE

Men kanskje må vi øva oss i å tenka litt annleis om kvarandre sine teologiske posisjonar. Vi må øva oss i å tenka inkluderande om kvarandre sin teologiske ballast. Som luthersk teolog er det ikkje bare det som er skjedd etter 1517, eg har med meg i min bagasje. Tvert om ber eg med meg kristen tenking frå dei 1000 første åra, då kyrkja var ei, og har med meg heile materialet av nødvendige teologiske og filosofiske avklaringar av kva kristen tru er; eg ber med meg fem hundre år med europeisk, katolsk teologi, med all den rikdom, tankekraft og dei ressursane det representerer, og snart fem hundre år med grundig luthersk teologisk arbeid; eg ber med meg arven frå Hans Nielsen Hauge og den norske lekmanns- og organisasjonsteologien og frå ei snart to hundre års aktiv misjonsrørsle med lokal forankring og globalt perspektiv. Eg har henta

innsikter frå karismatiske, frigjeringsteologiske og pentekostale erfaringar. Alt dette er ein del av meg, og blir rekonfigurert av min identitet som norsk luthersk kristen.

KVA SKAL VI SÅ GJERA? NOEN KONKRETE UTFORDRINGAR

Å vere kyrkje vil alltid vere og kjempa for sanninga. Eg trur mange tar feil på mange punkt. Men kva tid fører det å ta feil i viktige spørsmål til at vi skiljer lag? Eg vil tilrå at vi klart tenker at her er det ikkje noen automatikk. Min påstand er at vi kan halda fast på eller utvikla einskapen utan at vi først blir heilt einige. La meg senda noen konkrete utfordringar i litt ulike retningar for å konkretisera dette:

- a) *Dei ivrige trusentusiastane* vil eg oppmoda til å vera litt meir varsame med å tenka for stort om sine opplevingar og erfaringar, og for smått om dei andre. Vi kan ennå gå noen økumeniske mil for å visa respekt for ulikskap og ulike vegar fram mot målet. Ein kan tenka gjennom språket ein bruker når ein omtalar andre. Det er viktig å tenka at trua kan leva godt under ganske andre former enn dei vi sjølve er kjent med. Også fleirtalskyrkjas lekfolk, kyrkjelydsstavar og prestar representerer ekte og sanne kyrkjelydar!
- b) *Til Den norske kyrkja*: Mon ikkje vi som er prestar, og andre som har eit eigarforhold til kyrkja, burde øva seg noe meir i å senka skuldrene om noen kjem og fiskar i det vi oppfattar som våre dammar? Dette har med *oppleving* å gjera. La ikkje vår eigen sårheit over att noen velgjer å gå ein annan plass, styra vår strategiske og teologiske refleksjon. Men samtidig har dette også med *ekkesiologi* å gjera. Meiner vi *eigentleg* at det bare er dei gamle kyrkjene som representerer ekte og sanne kyrkjelydar? Og er Norge inndelt i kyrkjelydar med kyrkjelydsgrenser som omfattar alt folket, ein gong for alle? Her har vi noe å læra av anglikansk misjonalekkesiologi slik den har vakse fram dei siste tiåra.
- c) *Til katolsk teologi* har eg eit enkelt ønske:

- Eg håpar at den nye paven bidrar til å henta ut meir av den økumeniske potensialet som alt ligg i dokumenta frå Det andre vatikan-konsilet, med konsekvensar for korleis ein snakkar om andre kyrkjer, for korleis ein snakkar og tenker om dei som vågar å feira nattverden saman, og som legg strategiar for at vi offisielt kan koma dit – som vågar å visa veg mot felles feiring, kanskje til og med før alle ekklesiologiske kontroversar er løyste.
- d) Eg drøymmer om *protestantiske kyrkjesamfunn* som gjer meir noe meir av det Peter Halldorf gjer: Viser korleis ein i sin profil i dag har integrert element frå heile kyrkjas historie i den måten ein utformar sin nåtidige spiritualitet på, og slik bidrar til å komma kvarandre nærare.
- e) Eg drøymmer om ein *evangelikal økumenisk vekking* der ein vågar å snakka og tenka einskap utanfor eigne rekker – før alle spørsmål om skriftsyn er løyst, og som er villig til å lesa og tolka det mangfald av teologi og tradisjon som finst mellom dei ulike kyrkjelege familiane, med like stor toleranse som den vi viser mellom ulike grupper internt i den evangelikale familien.
- f) Eg drøymmer om og ber om at vi også i vår ulike tilnærming til dei etiske kontroversane som rir den globale kyrkja for tida, kan våga to ting:
- Å halda fast på vår overtyding om kva som er rett teologi, liv og lære.
  - Men samtidig at vi også maktar å lesa desse ulikskapane og kontroversane i perspektiv, at vi maktar å halda rette proporsjonar over konfliktane dei skaper. At vi i samtalanene om dette ikkje gjer oss til dommarar over kvarandre, men samtidig som vi held fast på kva vi trur er rett, vågar å lytta oss inn på den andre sin bøljelengd, og å ta på alvor både den intellektuelle og den emosjonelle (og dermed også den teologiske) logikken hos dei andre, slik at desse spørsmåla får bygga nye uoverstigelege murar mellom oss, eller til å undergrava det fundamentet av gjensidig tillit som vi har oppnådd gjennom langt tids hardt arbeid.

KONKLUSJON

Økumenikk dreier seg om å ta vår tru på alvor; det dreier seg om å ta Jesus bøn på alvor, og det dreier seg om å ta vårt disippelskap på alvor.

Økumenikken er viktig i seg sjølv, for gode relasjonar i ein familie mellom søsken er viktig. Men det dreier seg også om å vita at vitnesbyrdet vårt blir svekka av at vi ikkje maktar å vise einskap. Alt vårt arbeid for å visa einskap er derfor også eit bidrag til å visa kven vi er – Guds barn – og kven vår far er, slik at menneske omkring oss kan tru at vi snakkar sant – ikkje for at dei skal venda seg til oss, men til den treeine Gud som i sonen Jesus openbara sitt ansikt for menneske på jorda.

HVA ER DET MED SJØMANNSPRESTEN? OG MED SJØMANNSKIRKEN?

AV SJØMANNSPRESTVIKAR CHRISTOPHER WOIE
CHRWOIE@GMAIL.COM

Hva er det med sjømannspresten? Jeg er nylig hjemkommet etter et lengre vikariat som sjømannsprest ved sjømannskirken i Albi–Villa-joyosa. Ikke lenge etter at jeg hadde startet opp utpå nyåret i fjor, sa én til meg: *Merker at du er sjømannsprest.* Det ga meg litt humor: Nylig med føttene på spansk jord. I ryggsekken hadde jeg med meg lang tjeneste som misjonsprest utenlands og som sokneprest i Den norske kirke. Og så skulle jeg altså på kort tid ha foretatt en personlighetsendring! Det var riktig at jeg var sjømannsprest, formelt vikar som sådan. Men det var ikke det han mente. Han mente at jeg var annerledes – og da i positiv forstand. Nemlig! Positiv i forhold til hvem/hva, tenkte jeg. Jeg var ikke annerledes enn i Bangkok, på Nøtterøy. Jeg hadde en annen tittel; det var det hele. Ja, men hva så? Hvis jeg var den samme, var det noe med mannen som sa det? Så han på presten med andre øyne – enn med de ”norske” øynene?

Sjømannsprestens privilegium. Det jeg opplevde der og da i løpet av et par sekunder, og som tjenesten videre ofte bekreftet, gir rom for en liten refleksjon. Sjømannsprest-tittelen har for mange en særegen, positiv klang. Dette er ikke noe nytt. Jeg skal ikke trekke linjene helt tilbake til J. C. H. Storjohann og oppstarten 31.08.1864 i Bergen, men til nettopp eget vikariat – alle de positive reaksjonene jeg opplevde! Og jeg vil påstå: Med den posisjon sjømannspresten generelt har, gir den en unik mulighet til å formidle evangeliet, også i forhold til dem som kan være beheftet med en prestefobi fra hjemlandet – eller fra andre steder. En prestefobi – med rette/urette. Privilegiet er der, ligger innbakt i en

tradisjonsrik tittel, fordi den er relatert til:

Sjømannskirken, ”som ikke er som andre kirker”. Og her nærmer vi oss et svar, en forklaring på mannens spontantutsagn til meg. Svaret ligger i navnet Sjømannskirken. At tallet på norske sjømenn er drastisk redusert, tallet på skipsbesøk er kraftig ned, har på ingen måte redusert Sjømannskirkens både berettigelse og omdømme, spør du meg. Tallet på nordmenn bosatt i utlandet bare øker. 1 million av oss besøker årvisst (eller bor i) Spania! Gang på gang hørte jeg: Livet her hadde ikke vært det samme uten sjømannskirken. Sjømannskirken er hjemmet her, min lokalkirke, gir tilhørighet, skaper trygghet, gir fellesskap, og slik kunne jeg fortsette. Og spesielt vil jeg fremheve ukens viktigste samling: Feiring **av søndagsgudstjenesten.** ”Vi pleier ikke å gå i kirke hjemme, men her gjør vi det.” Og så opplevde jeg gang på gang: Noen kom til nattverd for første gang, eller for første gang siden konfirmasjonen, eller første gang på mange år! Naboen er ikke der og ser meg... Er mer anonym... Uansett begrunnelse: Mange hører med ”nye ører”, ser med ”nye øyne”; smilet sitter løsere; klemmene er flere! Mange søker til kirke og til nattverdbordet. Men det er da ikke noen fancy sjømannskirkegudstjeneste, men en helt ordinær gudstjeneste – med ny liturgi (moderat endring), ofte med kjente salmer, frivillige kirkeverter som tar vel imot, et godt team med kollektører, god kirkekaffe hver søndag – med god anledning til relasjonsbygging, med høy godlyd rundt bordene eller ute på terrassen. Et av målene for gudstjenesten/fellesskapet er da også at de som er der, har lyst til å komme igjen

– om de ikke neste søndag er returnert til Norge da.

Kirke/prest/team/ending. Så vil mange Norgeskolleger si: Ja, men dette er da ikke noe spesielt; slik har vi det også hos oss! Og det er det som er sannheten! Men det skjer altså en endring hos mange når en er bosatt utenfor Norge, eller er på ferie, på tur. Sjømannskirken representerer for mange noe helt spesielt. Som når vi besøker norske pasienter på lokalsykehus, har vi selvfølgelig en varsom og respektfull presentasjon: Kommer fra Sjømannskirken, ønsker du besøk? Hvis det ikke passer, får vi beskjed. Men som regel: Kom inn, så hyggelig!! Ikke sjelden blir en og annen ”akterutseilt”. Hjemme i Norge lyder beskjeden til vedkommende: Det er sjømannskirke der og der, ta kontakt med den. De kan sikkert hjelpe. Vår visjon er: *Gi mennesker mot til tro, håp og engasjement.* Og da snakker jeg ikke bare om at presten er beredt til å virkeliggjøre visjonen, men hele teamet. Sjømannspresten, ikke som solospiller og kaptein med stor K – den tid er forlenget forbi – men som medlem av et godt team, av ansatte og frivillige, i en endret arbeidssituasjon.

En pinsegudstjeneste i 1864. Hva vil jeg så med et kort tilbakeblikk etter et vikariat? Jo, sette ord på Sjømannskirkens gode omdømme og fortsatte privilegium. Dette representerer både store muligheter og et stort ansvar. Det gir inspirasjon Det skal en stor mengde av åndelig vågemot til å forvalte privilegiet på best mulig måte. Media bringer kontinuerlig godmeldinger om Sjømannskirkens positive innsats rundt om i hele verden, i en verden i endring, i en tjeneste i endring. Det er krevende. Sjømannskirken er der når kriser/katastrofer skjer. Til syvende og sist gjelder det å være kirke for den enkelte der hun/han er akkurat nå, innenfor virkeområdet til Sjømannskirken. Er der noen begrensninger geografisk/tidsmessig egentlig?

Alt har en begynnelse. Sjømannskirkens årsstatistikk viser bl.a. til mange gudstjenester worldwide, inklusive dem i Albir–Villajoyosa. Det begynte med en gudstjeneste Storjohann holdt. Den ble historisk, og kanskje nettopp den ga støtet, var inspirasjonen/kallet til det vi erfarer av Sjømannskirken/Norsk kirke i utlandet i dag? Gudstjenesten på ”Mariners’ Church” i Leith 2. pinsedag 1864.

luther

Nina Karin Monsen
SORG OG LIDENSKAP
Filosofiske refleksjoner
349,-

Sorg og lidenskap er en annerledes sorgbok. Forfatteren byr modig på seg selv på godt og ondt og avslører både sin svakhet og styrke i møte med sin høyst personlige sorg.

Midt i sorgen makter hun å reflektere over de store spørsmålene som er knyttet til liv og død og forpliktende samliv mellom mennesker på en måte som skaper gjenkjennelse, utfordrer til ettertanke og innbyr til kritisk dialog. Boken er båret av en intens tro – ikke bare på livet – men på Gud og det gode, og den er skrevet med sterk og ekte lidenskap.

www.lutherforlag.no

PREST OG MILITÆRMAKT

LEDERARTIKKEL AV FAKULTETSLEKTOR TORLEIV AUSTAD
22. SEPTEMBER 1973 (NR. 15, S 401-402)

Prestetjenesten blant de militære styrker er et gammelt problem, men stadig like vanskelig å komme til rette med både prinsipielt og praktisk. Det er ett av de mer kompliserte spørsmål i spenningsfeltet mellom kirke og samfunn. Når feltpresttjenesten kommer i søkelyset og kan synes spesielt anstøtelig, er det ikke minst fordi den ikke kan betraktes uavhengig av kirkens forhold til den eksisterende militærmaakt og den rådende militærpolitiske ideologi. Historien er ikke uten eksempler på uklare allianser mellom kirkemakt og militærmaakt. Det er som regel lite lystelig lesning.

Vi har en feltprestordning i vårt land, som i hovedtrekkene er bygget opp de første årene etter den annen verdenskrig, og som i det vesentlige er basert på erfaringene fra den annen verdenskrig. De siste 10–20 år har det vært lite offentlig debatt om ordningens karakter og funksjon. I denne tiden er et betydelig antall teologiske kandidater blitt ordinert til feltpresttjeneste og har avtjent sin verneplikt som prester for soldater og offiserer.

Blant teologiske studenter og feltprester er det gjennom flere år blitt diskutert hvorvidt kirken og forsvaret er tjent med den feltprestordningen vi har. Men det har hele tiden dreid seg om en intern debatt. De siste årene er det blitt stadig mer påtrengende å få en offentlig drøfting av feltpresttjenesten. Hjelpeprest Harald Bekken har i et par artikler i LK (nr. 11 og 12/1973) tatt opp en rekke prinsipielle spørsmål vedrørende preste-tjenesten i forsvaret og gitt uttrykk for ønsket om

en bred, åpen debatt om saken. Hans innlegg kan neppe betraktes som en isolert kritisk røst, men som uttrykk for den uro som flere kjenner overfor feltpresttjenesten. Det er ikke riktig å vurdere Bekkens artikler som et utslag av en politisk radikalisering blant de teologiske studenter. Den må sees i lys av den sosialetiske oppvåkning i kirken fra slutten av 60-årene, hvor oppmerksomheten er blitt rettet mot forskjellige forbindelsesledd mellom kirke og samfunn.

Ett av de mange punkter som tiltrekker seg oppmerksomhet i denne sak, er feltprestens rolle som den militære sjefs spesialoffiser i religiøse og etiske spørsmål. Hvordan skal dette oppfattes? Utøver presten sin gjerning i forsvaret på kirkens premisser? Eller skjer det samtidig på forsvarets premisser? Er selve grunnlaget for denne kirkelige tjeneste uklart? Blir feltprestens arbeid oppfattet som kirkens ja til den rådende militærpolitikk? Disse spørsmål er ikke utelukkende av sosiologisk eller politisk art. De har teologisk interesse og betydning.

Feltprestordningen og feltpresttjenesten trenger stadig ny gjennomtenkning. Det er grunn til å regne med at FPK er klar over det og innstilt på det. Feltprost Finn Guttormsens svar til Bekken (LK nr. 14/1973) viser at man på det hold er i ferd med å revidere håndbøker, brosjyrer og ritualer ved linjeandakter og gudstjenester. Det er vel naturlig at man i denne sammenheng også tar opp de mer grunnleggende aspekter ved feltpresttjenesten. Kirkerådets utvalg for forskning og utredning har også en komité som arbeider

med feltprestproblemet. I denne utrednings-situasjon bør man nok ikke være for rask til å forkaste det man har, og lansere nye løsninger, men heller være åpen for å legge synspunktene på bordet og drøfte dem.

Vi gjør uklokt i å bagatellisere problemet. Det lar seg hverken bortadministrere eller skjule. Teologiske studenter og kandidater som kjenner seg usikre innenfor feltpresttjenesten, ber om hjelp. Og kirken som helhet trenger å ha et avklart forhold til militærvesenet.

luther

Vegard Holm

PÅ SPORET AV NOE EKTE

249,-

«Vegard Holm har skrevet ei utfordrende og god bok. På konkret og livsnær måte går han i dialog med erfaringer i unge voksnes livsverden: Hvem er jeg i ferd med å bli? Hvordan kan jeg gjøre kloke livsvalg i samsvar med grunnleggende verdier? Hva betyr det å leve som kristen ungdom i dag? Holm reflekterer nyansert. Han formulerer tydelige utfordringer og formidler sentrale teologiske innsikter på en lettfattelig måte. Jeg håper boka får mange lesere.»

Leif Gunnar Engedal,
professor i praktisk teologi

www.lutherforlag.no

SØNDAGSTEKSTEN

SJUR ISAKSEN - FRODE GRANERUD - KJELL A. SKARTSETERHAGEN - DAG ØVIND ØSTERENG

8. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN - 9. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN
10. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN - OLAVSDAGEN/OLSOK

8. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

14. JULI 2013

Jos 22, 1–6

Fil 1, 9–11

Prekentekest: Mark 12, 28–36

Liturgisk farge: Grønn

LITURGIENS SELVPRØVELSE

I menigheten der jeg går til gudstjeneste, har vi begynt å bruke det dobbelte kjærlighetsbudet som innledende lesning før syndsbejelse. Gjennom dette blir lovens intensjon og radikalitet uttrykt, uten at vi henfaller til en kasuistisk jakt på enkeltsynder i samvittigheten. Disse ordene gjør det veldig klart for meg at jeg har noe/mye å bejle. Jeg kjenner ikke så ofte den onde lyst i mitt hjerte (men det skjer). Jeg har oftere kontakt med min lunkne unnfalighet, min latskap og min hang til tilbaketrekning fra kjærlighetens krav og imperativ. Ordene fra dagens evangelium bringer fram kyrieropet i meg, både på egne vegne og på vegne av den verden som lengter etter kjærlighet.

UMULIG OG MULIG KJÆRLIGHET

Hva vil det si å elske Gud? Det dobbelte kjærlighetsbudet etterlater meg med en usikkerhet. Elsker jeg Gud? Er det mulig å elske en Gud som jeg aldri har sett, når jeg strever med å kunne si at jeg elsker de menneskene jeg *har* sett, selv de mest elskverdige av dem? Jeg har til tider tenkt at dette er enda et av de ordene som mer leder meg til dom enn til inspirasjon. Men kanskje det går an å nærme seg kjærlighetsbudet fra en annen kant. Da må vi først og fremst finne en vei bakom våre egne kulturelle klisjéer om hva kjærlighet er. Det er krevende å elske noen på norsk, fordi vi legger et så sterkt krav om følelser og hengivenhet i ordet. Jeg kunne nok si at jeg elsker sjokolade eller lammesteik, fordi begge deler skaper så sterke positive følelser hos meg. Når jeg får muligheten, tar jeg imot. Glimtvis kan jeg også ta sjansen på å si at jeg elsker et annet menneske, men da må jeg virkelig sjekke mitt eget følelsesbarometer først. Alt annet ville være hyklerske tomme ord. Kjærligheten har havnet i et inderlighetstyranni. Derfor holder den heller ikke ut.

FORNUFT OG FØLELSER

Jeg kan ikke produsere følelser for Gud. Jeg kan ikke se dypt inn i Guds øyne, beundre Jesu ansikt eller holde armene rundt Den hellige ånd. Men det er heller ikke det Gud krever. Det bibelske kjærlighetsbegrepet er annerledes. Ingen av de to ordene som brukes mest om kjærlighet i Det nye

testamente, *agape* og *filios*, handler primært om følelser eller lidenskaper. Guds kjærlighet, *agape*, kan nok være lidenskapelig, men den er fremmed for det passive føleri. Vi har gjort kjærligheten avhengig av følelsene og troen avhengig av intellektet, mens begge egentlig sitter i armer og bein. Dette er gode nyheter for dem som føler seg underlagt inderlighetens tyranni. Men det er dårlige nyheter for den som er slave av den passive latskap.

KJÆRLIGHET KAN IKKE SPLITTES OPP

Hva vil det så si å elske Gud? Jeg har store problemer med å gjøre to ting samtidig; jeg kan ikke engang høre musikk mens jeg leser. Derfor har jeg nok også lurt på om det er for mye forlangt at jeg skal elske Gud og min neste samtidig. Gudskjærligheten plasseres i det åndelige, mens nestekjærligheten hører til i det praktiske. Hvis jeg i tillegg også skal elske meg selv, blir det vel mye å holde orden på; alt ville bli halvveis og knapt nok det. Men kanskje jeg kan tenke helt annerledes? Ingenting tyder på at kjærligheten til Gud og til menneskene splittet Jesus på noen som helst måte. Og flere bibelske forfattere holder fram at det ikke er mulig å elske Gud uten å elske sin neste. Kjærligheten er én, likesom Gud er én. Derfor finnes det ingen annen måte å øve på kjærligheten til Gud enn å øve på kjærligheten til min neste. Derfor blir også det dobbelte kjærlighetsbudet mulig å leve etter. Det kreves ingen følelsesmessige kraftanstrengelser, bare en vilje til oppmerksom barmhjertighet. Det kreves ikke lidenskap, bare kjærlighet. Og kjærlighet har vi, i Kristus, på både gode og dårlige dager.

Kjærlighetens mål er frihet. I begge budene som Jesus gir oss, handler det om den selvhengivende kjærligheten. Han har vist oss den; vi kan leve av og i den. Vi kan til og med etterligne den.

TEKST OG BUDSKAP

Vår tekst har en spesiell bakgrunn som er referert til allerede i v. 28. Det har foregått et ordskifte eller en diskusjon, først mellom Jesus og noen fariseere og herodianere, deretter mellom Jesus og noen saddukeere. Rett etter vår tekst må Jesus

igjen advare folket mot de skriftlærde. Det betyr at vår tekst er omgitt på alle kanter av teologiske kontroverser. Dette var typisk for samtidens judaisme. Det var en rekke ulike skrifttolkninger og teologiske retninger som var i diskusjon med hverandre på Jesu tid, og de spørsmål som ble stilt til Jesus, var vanlige diskusjonstema blant rabbier av ulikt slag. Det gjaldt også spørsmålet om prioriteringer av budene. Og det er dette spørsmålet Jesus blir møtt med i dagens tekst: "Hvilket bud er det første av alle?"

V 29: Jesus svarer med å kombinere to sitater fra Loven, først fra *shema* (5 Mos 6,4–5) og deretter fra 3 Mos 19,18. Henvisningen til å elske sin neste som seg selv, er i vår tid ofte blitt brukt for alt den er verdt i forsvaret av en elsk-deg-selv-filosofi. Bakgrunnen i 3 Mosebok er imidlertid fremmed for en slik tankegang. Her er betydningen at man ikke skal baktale landsmenn eller anse slektninger for mindre verdt enn en selv.

V 30: Av hele ditt hjerte – *kardia*. Svært tidlig ble det sentrale organet for menneskets blodomløp også et billedlig uttrykk for menneskets kraftsentrum og indre liv. I NT finner vi ordet bare én eneste gang brukt i sin opprinnelige bokstavelige betydning (Luk 21,34) Den nytestamentlige bruken går tilbake til det tilsvarende ordet i GT. Å være *helhjertet* er et uttrykk som kontrasterer det å være splittet eller lunken i sitt engasjement. I vår kulturkrets har dette uttrykket sterke røtter nettopp i det dobbelte kjærlighetsbudet.

V 30: Av hele ditt sinn – *dianoia*. Her går Jesus ut over sitatet fra *shema* i 5 Mosebok og legger til en ekstra bestemmelse. Flere av disse begrepene er tilnærmet synonyme, men språklig er det "sinnet", *noia*, som er gjenstand for selve omvendelsen, *metanoia* (å skifte sinn)

V 33: Den skriftlærdes svar til Jesus er både anerkjennende og videreførende. Han refererer til Hosea 6,6, som løfter opp troskap og gudskjennskap som langt mere verdt enn slaktoffer og brennoffer. Dette er rett og slett noe som den skriftlærde selv erkjenner, og som på en uvanlig måte er i takt med Jesu egen forkynnelse. Tanken var framme hos flere av de sosialt engasjerte profetene, men får her et selvstendig uttrykk hos en

jødisk skriftlærd. Dette kan tyde på at han var oppriktig interessert i hva Jesus hadde å si.

V 34: Enkelte ganger avviste Jesus rosende og anerkjennende ord fra de skriftlærde som smisking og lureri. Men det gjør han ikke denne gangen. Tvert imot anerkjenner han sin samtalepartners klokskap og gir ham den kryptiske hilsenen: "Du er ikke langt borte fra Guds rike."

PREKENSKISSE

Kjærlighet – et tapt begrep i vår kultur. Om kjærlighetens følelsesmessige fangenskap

Kjærlighet – det det likevel spørres etter. Om kjærligheten som livets lakmestest

Kjærlighet – til Gud og min neste kan ikke skilles. Om å se Gud i alt og alle

Kjærlighet – finner sitt eget uttrykk. Om kjærlighetens ulike språk

Lykke til!

SJUR ISAKSEN
UNIVERSITETSLEKTOR, MF
SJUR.ISAKSEN@MF.NO

9. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

21. JULI 2013

Prekentekest: Lukas 6,36–42

Lesetekster: 1 Mos 4,8–15 og Rom 14,10–13

Liturgisk farge: Grønn

TIL DAGEN

I dag skal vi berøre en særlig viktig side av livet som Jesu disippel, nemlig vår relasjon til men-

neskene rundt oss. Dette er et krevende område for de fleste av oss fordi vi alle opplever å møte mennesker som det er krevende å forholde seg til – og kanskje er det noen som synes det er krevende å forholde seg til oss? Desto viktigere er det at dette blir forkynt godt om, med preken-tekstens vers 36 som overskrift: Vær barmhjertige, slik deres Far er barmhjertig!

TIL TEKSTEN

Dette avsnittet hører til i sletteprekenen, Lukas' versjon av bergprekenen. Hos Lukas kommer Jesus ned fra fjellet etter at han har kalt de tolv apostlene, og han samler folket rundt seg og lærer dem. På samme måte hadde også Moses kommet ned fra fjellet og samlet folket rundt seg for å forkynne Guds lov for dem.

Vers 37–38 er et ekko av budet i v 27 og 35: Elsk deres fiender! Vi skal ikke møte menneskene rundt oss med en dømmende holdning, men med en holdning preget av kjærlighet. Ordene om lån og ettergivelse i v 34f og 37 referer til det romerske patron–klient-forholdet, det en rik og mektig person kunne vise velvilje mot en fattig og mindre mektig, med klar forventning om at den fattige ville gi gjenyttelser, for eksempel i form av tjenester eller politisk støtte. Jesus avviser et slikt system med takknemlighetsgjeld. Vi skal ikke gjøre godt i forventning om å få noe tilbake; det gode er sin egen belønning. Dessuten vil Gud lønne oss, ikke som en romersk patron, men som en god far.

Lignelsen om en blind som leder en blind er blitt et ordtak. Her handler det om at det er viktig hvem vi følger; det er ikke hvem som helst som kan lede oss på en god måte. Underforstått: Vi må la oss lede av Jesus for å unngå å havne i grøften.

Det greske ordet for hykler, hypokritas, ble også brukt om skuespillere i det romerske teateret. I denne teksten er det et godt uttrykk. Både skuespilleren og hyklerin later som om de er noe de ikke er. Skuespilleren (selvfølgelig) på en helt uskyldig måte, men hyklerin lyver på seg en overflate av å være bedre enn han virkelig er, slik at han kan se ned på dem rundt seg (Hvis du prøver å tenke deg en person som har fått en

bjelke i øyet sitt uten å legge merke til det, så ser du tydelig at Jesus har humor).

TIL PREKENEN

Dette er en tekst som stort sett handler om hvordan vi skal leve, og det er naturlig at prekenen denne dagen bærer preg av praktisk veiledning. Men for å unngå at prekenen blir lovisk, starter vi med å se etter evangeliet i teksten. Og det finner vi først og fremst i vers 36: Vær barmhjertige, slik deres Far er barmhjertig! Vår barmhjertighet mot våre medmennesker har utgangspunkt i Guds barmhjertighet. Den har vi fått ta imot selv; vi er blitt Guds barn og har fått tilgivelse og evig liv ved Jesu død og oppstandelse. Vi skal ikke være barmhjertige for å fortjene Guds barmhjertighet, men fordi vi allerede har fått den. Vår barmhjertighet handler om å gi videre det vi selv har fått. Dette er også en nyttig påminnelse til dem av oss som måtte gå med bjelker i øynene: Vi er like avhengige av Guds barmhjertighet som våre medmennesker er.

Hvordan skal vi omsette denne teksten i praktisk handling? Jesus gjør det klart i slutten av sletteprekenen at det ikke er nok å høre hans ord, vi må også leve etter dem. Her er forslag til noen punkt som denne prekenen kan bygges rundt.

Når Jesus sier at vi skal elske vår neste, og til og med elske våre fiender, så snakker han ikke til følelsene våre, men til handlingene våre. Det er umulig å kommandere følelser; de kommer og går som de vil, og vi har begrenset makt over dem. Derimot har vi makt over våre holdninger og våre handlinger. Vi kan bestemme oss for å gjøre godt mot medmenneskene våre – og til og med mot fiendene våre – uavhengig av hva vi måtte føle for dem.

Videre skal vi huske at de menneskene rundt oss som vi sliter med å forholde oss til, er ypperlige anledninger til vekst i helliggjørelse. Livet som disippel er et liv under opplæring. Gud vil at vi skal bli mer og mer lik Jesus, og at vi skal bære rikelig av Åndens frukt (Gal 5,22f). Hvordan skjer denne opplæringen? Jo, ved at vi må forholde oss til mennesker som utfordrer oss. Hvordan lærer vi tålmodighet? Ved å møte

mennesker som utfordrer tålmodigheten vår. Hvordan lærer vi selvbeherskelse? I møte med mennesker som kan få oss til å miste kontrollen. Hvordan lærer vi å tilgi? I møte med mennesker som synder mot oss. Hvordan lærer vi å elske våre fiender? I møte med mennesker som det er vanskelig å elske. Listen kan lett gjøres lengre. Denne opplæringen er ikke nødvendigvis enkel; den kan kreve mye av oss, både tålmodighet og visdom. Men et hvert møte med et krevende menneske er en mulighet til å gjøre det som er godt.

Endelig er det på sin plass å si noe om ydmykhet, og om risikoen for å ikke merke våre egne bjelker. Den barmhjertigheten som vi utfordres til å vise menneskene rundt oss, den trenger vi også at de viser mot oss. Vi utfordres konstant til å ransake oss selv: Er det noe med min væremåte som gjør det krevende for noen å være i nærheten av meg? Hva trenger jeg å jobbe med hos meg selv? Det er et tegn på modenhet å reflektere rundt dette. En del av denne ydmykheten er også å være åpen for kritikk. Når vi får negative tilbakemeldinger på noe, er det alltid verdt å stoppe opp for å tenke gjennom om det kan være noe i det. Håndtert på riktig måte er kritikk en god mulighet til å lære noe nytt. Gode tilbakemeldinger er godt å få, og dem skal vi både ta imot og dele ut, men det er den konstruktive kritikken som gir oss mulighet til å lære og vokse.

TIL GUDSTJENESTEN

Dette er en gudstjeneste med et tema som maner til ettertanke og selvransakelse; hva med å bruke muligheten som den nye liturgien gir til å være stille litt etter prekenen? Det å gå rett på trosbekjennelsen eller en salme etter prekenen kan fort avbryte en ettertanke som var godt i gang; med noen minutters stillhet får prekenen mulighet til å synke og feste seg.

Til salmevalget denne dagen er det naturlig å se i kapittelet "Lydighet og etterfølgelse". Glem likevel ikke å også sette opp noen salmer som handler om hva Jesus har gjort for oss. Følgende salmer kan for eksempel være aktuelle:

330 Guds Sønn har gjort meg fri
415 Du Far og Herre, du som rår

417 Mer hellighet gi meg, mer mildhet o Gud
423 Jesus, det eneste
641 Jesus, din søte forening å smake
*69 O Jesus, du som fyller alt i alle

FRODE GRANERUD
KAPELLAN I NOTODDEN
FRODE.GRANERUD@NENETT.NO

10. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

28. JULI 2013

Evangelietekst Mark 11,25–26
Lesetekster: 1 Mos 33,1–11; Ef 4,29–32
Liturgisk farge: Grønn

EN SØNDAG FOR TILGIVELSE OG BØNN

”Evnen og beredskap til tilgivelse ble regnet som kongelig dyd og blir i dag ansett som et kjenne-tegn for en avansert sivilisasjon. I mange grunn-lover er muligheten til benådning nedfelt. Til-givelse spiller en stor rolle i de fleste religioner. Villigheten til tilgivelse er oftest ansett som vei til å avslutte konflikter, et annet aspekt kan være gjenopprettelse av forholdet til gud etter synd.”

Slik lyder Wikipedias ord, og det var ikke dumt sagt.

Man kan meditere litt over wikipedagogikken også:

- 1) At tilgivelse har med evne og beredskap å gjøre. Vi lager beredskap mot terror, mot oljekatastrofer og jordskjelv, men har vi beredskap for tilgivelse?

- 2) Tilgivelse: En kongelig dyd! Og et kjenne-tegn på en ”avansert sivilisasjon”, i mot-setning til makt som bygger på splid, under-trykkelse og gjengjeldelse.
- 3) ”Avslutte konflikter”: Forsoningsprosjektet i Sør-Afrika er et eksempel på hvordan til-givelse ikke bare er privatsak, men et offent-lig prosjekt som hjelper hele samfunn videre på en bedre vei.
- 4) Gjenopprettelse: Tilgivelse bringer igjen balanse i regnskapet. En relasjon blir gjen-opprettet; det er igjen mulighet for fellesskap og adgang til Gud! Tilgivelsen er grunnfestet hos Gud, og menneskers mulighet og evne til å tilgi beror på at vi er skapt i Guds bilde.

De to versene som er dagens prekentekst, innbyr til en temagudstjeneste hvor man både med teksten som kilde men også fra andre kilder be-lyser tilgivelsen – og dens vertikale og horisontale dimensjon. En kan med fordel også belyse temaet med dagens tekst fra Det gamle testamente.

TEKSTEN

Vi er i palmesøndagsmodus i denne teksten. Den tilhører bolken som i vår nye oversettelse heter ”Jesus kommer til Jerusalem,” og utgjør evan-geliets kapitler 11 og 12. Jesus rir inn i Jerusalem. Han forbanner fikentreet, og mer vrede utgytes over dem som driver med pengeveksling og handel på tempelplassen. Noen ser her sammen-heng mellom fikentreet og templet – det første et bilde på det andre. Vår tekst kommer idet Jesus og disiplene igjen går forbi det stakkars fikentreet (v 20). Jesus har understreket templet som bønnens hus – og tanken ledes nå inn i den tematikken. For at troens bønn skal nå Gud, så må også det drives ut, som hindrer mitt indre menneske, mitt legemes tempel, å være et bøn-nens hus. Det er anklagen mot den andre. Anklagen mot den andre kan ikke drives ut ved at bord veltes – men den kan drives ut med til-givelse. Jerusalems tempel skal være et bønnens hus – mitt eget indre menneske skal være et bønnens hus:

”Men når dere står og ber og har noe å anklage en annen for, så tilgi ham, for at deres Far i himmelen kan tilgi dere misgjerningene deres.

Men om dere ikke tilgir, skal heller ikke deres Far i himmelen tilgi deres misgjerninger.”

Den mest nærliggende parallellen er fadervår-bønnen med utdypning: Matteus 6,12.14–15. Se også Matteus 5,23f.

Anklagen mot den andre står i veien for bønnen. Tilgivelse angår forbindelsen til min neste – og forbindelsen til Gud – og den åpner for fellesskap til begge kanter. Tilgivelsen har både en horisontal og en vertikal, men også en selvbekreftende dimensjon – akkurat som det tredobbelte kjærlighetsbudet. Det gjelder begge steder: Min neste, Gud og ”som meg selv”. Det gjelder også å kunne tilgi seg selv. Derfor er dagens tema både tilgivelse og bønn – personlig bønn og bønn i gudstjeneste (templet).

Ordet *aphiemi* – ”tilgi”/”ettergi” brukes både om å tilgi (i religiøs betydning) men også i sekulær betydning – som f.eks. å ettergi gjeld (som i Matt 18,27).

PREKENTEMA

Her er noen tanker om tilgivelse til en tema-gudstjeneste:

Tilgivelsens mulighet – tilgivelsens umulighet. Tilgivelsens mulighet har å gjøre med bevissthet om hva tilgivelse gir – at det faktisk gjenoppretter et forhold mellom parter. Alt henger sammen med alt, og tilgivelsen henger sammen med hvordan jeg faktisk ser på mitt medmenneske – som medvandrer. Verdsetter jeg fellesskapet med den andre? Ønsker den andre dette fellesskapet med meg? Tilgivelsens mulighet er betinget (?) av at noen ber om tilgivelse. Man tilgir ikke ”ut i det blå”.

I noen tilfelle er gjelden for stor til at mennesker kan tilgi; det er umulig. Det kan være forbundet med den sorg, det sinne og den hellige vrede som forbrytelsen har forårsaket. Det kan være et spørsmål om et ”når” eller et ”da”: Når tilgivelse ikke er mulig ennå. Og: Da tilgivelse ikke er mulig over hodet. I det første tilfellet har det med å gi prosessen tid, lang tid, å gjøre. I det siste tilfelle er stengselet blitt for stort – og det er bare Gud som kan tilgi. Han eier tilgivelsens mulighet.

Paul Leer-Salvesen vier i sin utmerkede hus-

postill en dag (nr. 174) til ”forskjellig tilgivelse”:

Den ubetingede tilgivelse som gis som gave – av ren nåde. Denne tilgivelsen kaller han et under – et under vi må ta av oss hatten for.

Den andre formen er betinget tilgivelse – noe må skje i forkant: Anger, bot, sorg og bønn om tilgivelse. Men: ”Ingen skal be et offer om å tilgi ubetinget, av ren nåde. Det er faktisk å be offeret om å være gjerningsmannens frelser. Et offer skal møtes med respekt når det sier: ’Nei, du har ikke angret nok, du har ikke vært sannferdig nok...’”

Tilgivelse er også tradisjon. Vi forvalter tradisjonen om tilgivelse; den er viktig i vår kultur. Den er omtalt i leksikon (Jfr. innledningen fra Wikipedia). Det gir god mening å se det på denne måten. Tilgivelsens utfordring utfordrer vår teologi – og gir oss vesentlige momenter til å kjenne Gud. Tilgivelse mellom mennesker forutsetter at noe gjøres godt igjen. Gud kan også tilgi det umulige – av ren nåde – for Kristi skyld. Disse to formene for tilgivelse må ikke blandes sammen. Paul Leer-Salvesen skriver at ”vi skal slippe å være guder for hverandre”. Vi har ingen rett til å be noen om å tilgi en annen – men vi kan be Gud tilgi ham eller henne.

Når vi ber slik, åpner vi også bønnens kanal til Gud. Vi får del i et fellesskap med ham som har skapt oss og eslet oss til himmelsk heder og verdighet, med ham som tilgir for Jesu Kristi skyld – og som er kjærlighetens rot og kilde.

NOEN GODE SITATER

”Vår egen vrede skader oss mer en det onde som er gjort imot oss.” (Marcus Aurelius, romersk keiser)

”Tilgi og dere skal tilgis! Den guddommelige seier er tilgivelsen. Den fiende som man bare har slått til jorden, kan stige opp igjen. Men den fiende som er tilgitt er i sannhet blitt overvunnet.” (Friedrich Schiller)

”Om du lider ondt av noe menneske, skynd deg og tilgi ham, slik at det ikke blir to onde mennesker!” (Augustin)

”Det finnes to store nytelser i verden: å hevne og å tilgi. Har du forsøkt den første, forsøk også den andre, og se hvilken som er størst!” (Alex Westin)

”Takk, himmelske Far, fordi du kan tilgi det umulige; din kjærlighet har ingen grenser; din rettferdighet har ingen slutt.” (Paul Leer-Salvesen)

KJELL A. SKARTSETERHAGEN
SOKNEPREST I NITTEDAL
KJELL.SKARTSETERHAGEN@
NITTEDAL.KIRKEN.NO

OLAVSDAGEN/ OLSOK

29. JULI 2013

Prekentekest: Luk 22,24–27

Lesetekster: 2 Sam 23,1–4; Apg 20,17–24

Liturgisk farge: Rød

OLAV DEN HELLIGE

Lars Roar Langslet sier i sin bok om Olav den hellige at han i kraft av sin store symbolverdi som helgen har hatt avgjørende betydning for norsk lovgivning, rettspleie, statsskikk, trosform og åndsliv like opp til moderne tid. Langslet sier at få, om noen, kan gjøre St. Olav rangen stridig som nasjonens viktigste person gjennom tidene. Han fikk bety mer etter sin død enn mens han levde. Han var bare 35 år gammel da han falt på Stiklestad. Olsok er en dag som setter vår egen historie i perspektiv. St. Olav har hatt en vidtrekkende betydning for vårt land som kristen nasjon, og kjernen i dette er at vi som nasjon vender oss til Gud.

Å minnes Olav den hellige har en stor egenverdi, men hans storhet kan nok vurderes også

historisk på ulike måter. Olsok kommer til oss i år med en evangelietekst som setter perspektiv på forholdet mellom stort og lite, først og sist, størst og minst.

Med kristningen av Norge var det et radikalt kulturskifte som kom. Det var i seg selv noe stort og viktig. Den gradvise overgangen fra hedensk kultur til kristen kultur, slik det nedfelte seg i Gulatingsloven, brøt med mange av de gamle verdiene. Særlig møter vi dette i forholdet til menneskesynet og den individualorienterte etikken som kom med kristendommen, der kristen ydmykhet og nestekjærlighet skulle erstatte gamle skikker knyttet til æreskultur, selvhevdelse og kampvilje på vegne av ætten og familien. Vi kan nok ikke tegne noe rosenrødt bilde av denne overgangen fra hedensk til kristen kultur, men langsomt ble verdigrunnet endret og det forandret vitterlig også samfunnet til det bedre. Æreskulturen knyttet til ættekollektivet ble avløst av et nytt samfunn med nasjonale enhetsbånd knyttet til dåpen, kirken og den kristne tro. Slik ble folket langsomt ett fellesskap under kongen og kirken.

PREKENMATERIALE Striden i disippelflokken

Jesus kalte til seg tolv disipler. Vi vet at de som var i følget hans, var langt flere, og likevel var det en indre kjerne på tolv utvalgte menn som hadde en særskilt tilknytning til Mesteren. De omtales gjerne i evangeliene som ”*de tolv*.” Det er en kjent sak at dette tolv-tallet gjenspeiler det nye gudsfolket som svarer til Israels tolv stammer, slik det også fremgår av fortsettelsen på det som er teksten for Olsok (Jfr. Luk 22,30). Disse tolv får et særskilt oppdrag og et særskilt ansvar som øyenvitner til Jesu liv og lære. Da Jesus gir misjonsoppdraget, er det til denne kretsen av tolv (som blir fulltallig igjen med utvelgelsen av Mattias, Apg 1,15–26). Slik står hele kirken i et avhengighetsforhold til denne kretsen, slik denne kretsen står i et avhengighetsforhold til Jesus. Deres troverdighet er av avgjørende betydning.

Disiplene forsto nok at de var utvalgt, og at denne utvelgelsen var et privilegium. At dette privilegiet var et *martyrium* og en *tjeneste* i ordets

dypeste mening, det forsto de nok ikke så tidlig. Menneskelige som disiplene var, så oppsto det strid i flokken. Vi hører ikke i evangeliene om store stridigheter rundt Jesu lære. Vi hører om at disiplene undret seg og lurte på hva det Jesus hadde sagt, kunne bety, men vi møter ingen direkte lærestrid blant disiplene. Den striden vi likevel hører om, og som absolutt alle evangelistene dokumenterer grundig, det er *striden om hvem som er den største blant disiplene*. Dette har åpenbart vært en vanskelig og sentralt tema i disippelflokken. Særlig tilspisser et denne striden rundt to personer, nemlig Peter og Johannes.

Av de tolv disiplene var det tre stykker som fikk en særskilt nærhet til Jesus, og som ser ut til å ha vært et indre lederskap i flokken. Og de tre er Peter, samt de to brødre (sebedeussønnene), Jakob og Johannes. Disse tre, Peter, Jakob og Johannes, står i en særstilling. Det er utelukkende disse tre som får lov til å bli med inn i synagoge-forstanderens hus da Jesus reiser opp hans datter fra dødsleiet (Mark 5,37). Det er disse tre som er med Jesus på forklarelsens berg (Matt 17,1 og Luk 9,28). Det er disse tre som får bli med Jesus lenger inn i Getsemanehagen (Mark 14,33). Disse tre står derfor på en eller annen måte nærmere Jesus enn de andre, siden de får være med som eksklusive vitner ved viktige hendelser i Jesu liv og gjerning.

Hos evangelisten Matteus (angivelig disippelen og tolleren Levi) får vi tydelig vite at Peter var *"den første"* (gresk: protos) i disippelflokken (Jfr. Matt 10,2). Dette er entydig i den synoptiske tradisjonen. Peter var også den disippelen Jesus kalte først, ifølge synoptikerne. Og det er til Peter (egentlig Simon) at Jesus gir dette navnet "Klippen" hvorpå han skal bygge sin kirke (Matt 16,18).

I Johannes-evangeliet er dette annerledes, med tanke på både rekkefølgen av hvem som blir kalt først som disippel, og hva slags ærestittel som blir understreket. I den johanneiske tradisjonen er det Johannes som er *"den disippel Jesus elsker"* (Joh 13,23; 20,2; 21,7). Et spesielt vitnesbyrd om Johannes sin nærhet til Jesus møter vi i Johannes 13 der Johannes hadde plassen ved siden av Jesus ved bordet og Peter må gå veien om Johannes for

å får svar fra Jesus på hvem som skulle forråde han. Det er et vitnesbyrd om at Johannes var Jesu mest fortrolige disippel (Joh 13,24.25).

I de mest avgjørende øyeblikkene i disippelflokkens historie er det også Johannes som i den johanneiske tradisjonen kommer best ut av Peter og Johannes. Johannes blir selve kronvitnet til Peters fornektelse og svik (Joh 18,15ff), mens Johannes selv er den trofaste. Johannes er den eneste som følger Jesus helt fram til Golgata og ikke rømmer slik de andre gjorde (Jfr. Joh 19,26f). Og Johannes kommer først fram til graven av de to, og han tror først på oppstandelsen (Joh 20,3–8), og han er den av de to som gjenkjenner den oppstandne (Joh 21,7).

Denne striden i disippelflokken om hvem som er den største og den første, har derfor dype spor og stor betydning.

Kristi eksempel

Det er i dette lyset vi hører teksten fra Lukas 22 på Olsok: *"Den største av dere skal være som den yngste, og lederen skal være som en tjener."* Vi kan høre dette som en formaning til hele disippelflokken, men adressen er særlig tydelig til én, nemlig Peter. *"Den største av dere (Peter) skal være som den yngste (Johannes), og lederen skal være som en tjener (Jesus)."* At tjanereksemplet går tilbake på Jesus, ligger i teksten selv (Luk 22,27c), men også i tekster som: *"Menneskesønnen er ikke kommet for å la seg tjene, men for selv å tjene og gi sitt liv som løsepenge for mange"* (Mark 10,45; Matt 20,28).

Lederskap, tjenerskap og underordning

Underordning er et vanskelig ord. Formaningene i Det nye testamente om slaver som skal underordne seg sine herrer, og kvinner som skal underordne seg sine menn, har i lengre tid vært kulturelt betente utsagn, både med tanke på kampen mot slaveriet og i kampen for kvinners likestilling – en kamp som i all vesentlighet har hatt sin berettigelse ut fra det kristne menneskesynet omkring alles likeverd.

Er det mulig i vår tid å trekke underordning inn igjen som en etisk kvalitet verd å etterstrebe? En etisk kvalitet mellom mennesker. Et ideal

frigjort fra slaveriets utnyttelse av mennesker og patriarkalske undertrykkende mekanismer? Jeg tror det er avgjørende at underordning igjen får den plassen og betydningen det har Det nye testamente. Det handler nemlig i første rekke om kjærlighet, om å sette de andre høyere enn seg selv. Det er det som er Kristi sinnelag. Ved å tjene kan man være et redskap for kjærligheten. I kjærlighetens høysang skriver Paulus at *"kjærligheten søker ikke sitt eget."* Det er et radikalt utsagn om kjærligheten, som bryter diametralt med den eudaimonistiske og utilitaristiske nytelses- og nytteetikken som preger vår mer eller mindre hedonistiske kultur i dag.

Kristen etikk er i sitt vesen en altruistisk etikk som setter nesten og fellesskapet foran seg selv. Denne ydmykheten, nestekjærligheten og tjener-sinnet var det som også brøt på i møte med norrøne vikinger for over tusen år siden. Snakk om kultursjokk! Men i en kristen kultur er ikke underordning et problematisk begrep, men blir stående som et kjernebegrep for relasjonen mellom mennesker.

Først og størst

Olav den hellige er kanskje en av de største i vår norske historie (jfr. Langslet). Men det store kom med evangeliet om Jesus Kristus, en tro og en skikk som kastet om på de fleste hedenske verdinormene. Å finne tilbake til tjenersinnets ny-skapende kraft for fellesskapet er en viktig påminnelse i møte med vår egen tid som nok etter hvert har mer til felles med førkristen mentalitet enn genuin kristen livsførsel.

Jesus gjør det tydelig for disiplene dette med først og størst med sitt eget tjenende eksempel, og for å gjøre det enda tydeligere: *"Nettopp da kom disiplene og spurte Jesus: 'Hvem er den største i himmelriket?' Da kalte han til seg et lite barn, stilte det midt iblant dem og sa: 'Sannelig, jeg sier dere: Uten at dere vender om og blir som barn, kommer dere ikke inn i himmelriket. Den som gjør seg selv liten som dette barnet, er den største i himmelriket.'" (Matt 18,1–4).*

DAG ØIVIND ØSTERENG
PREST
OEIOES@ONLINE.NO

luther

Joseph Ratzinger
BENEDIKT XVI

JESUS FRA NASARET

Barndomshistoriene

249,-

Denne tredje boken til Joseph Ratzinger/ Benedikt XVI fullfører hans biografi om *Jesus fra Nasaret*. Barndomshistoriene er å forstå som en prolog til de to foregående bøkene *Jesus fra Nasaret: Fra dåpen i Jordan til forklarelsen på berget* (2007) og *Jesus fra Nasaret: Fra inntoget i Jerusalem til oppstandelsen* (2011).

www.lutherforlag.no

NYTT FRA BISPEDØMMERÅDENE

SØKERE

BORG BISPEDØME

Søkere til stillingen som vikar for sokneprest i Sarpsborg prosti med tjenestested Berg sokn:

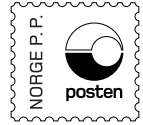
Bakkevig, Kristin K. (57), prostiprest, Halden
Lunde, Øivind (57), vikarprest, Oslo
Matthíasdóttir, Lena Rós (40), prest, Reykjavik, Island
Snilsberg, Margaret (43), vikarprest, Moss

Søkere til stillingen som sokneprest i Vestre Borge-sysel prosti med tjenestested Spydeberg, Hovin og Heli sokn:

Filtvedt Elgvin, Svein (28), vikarprest, Oslo
Haugstvedt, Bård Aslak (33), ungdomsprest 50 %, Stathelle
Hovland, Gunnvor Johanne (56), vikariater som menighetsprest, Ytre Enebakk
Kochkarov, Umid (37), radiopastor for tkm., Halden
Lunde, Øivind (57), vikarprest, Oslo

Søkere til stillingen som fengselsprest ved Ullersmo fengsel:

Bull-Njaa Larsen, Toril (38), feltprest, Oslo
Harboe, Anders Norman (45), behandler / gruppeterapeut, Oslo
Hoffmann, Michael (36), sokneprest i Haram og Fjørtoft / kooriderande sokneprest, Auli
Johansson, Nils Åke Henric (45), HR, Hamar
Kristiansen, Elisabeth (49), kapellan i Skårer, Lørenskog
Lunde, Øivind (57), vikarprest, Oslo
Magnus, Dagfinn (60), prostiprestvikar, Kolbotn
Midttun, Kjersti Østland (33), fungerende sokneprest, Oslo
Njå, Ådne (42), sokneprest, Brønnøysund
Ofgaia, Fekadu Gurmessa (55), prest, Oslo
Ottersen, Ole Petter (58), prostiprest (vikar) / veileder Eiker prosti, Haslum
Partee, Tyrone (53), sokneprest i Olivet Evangelisk-lutherske Kyrkje, Hawthorne, California, USA

Avsender:
Luther Forlag
Grensen 3
0159 OSLO

UTKOMMER annenhver uke på Luther Forlag og redigeres av professor Harald Hegstad (ansv.), stipendiat Sunniva Gylver, universitetslektor Sjur Isaksen og sokneprest Anne Grete Listrøm. Redaksjonssekretær: Eyolf Berg

ALLE HENVENDELSER rettes til:
Luthersk Kirketidende v/Eyolf Berg
Luther Forlag
Grensen 3
0159 OSLO
Tlf. 91 17 65 37
E-post: redaksjon.lk@lutherforlag.no

INTERNETT: www.lutherskkirketidende.no
Opplysninger om annonsepriser og utgivelsesplan finnes på nettsidene.

ARTIKLER OG LESERINNLEGG til Luthersk Kirketidende sendes på e-post til ovenstående adresse. Artikler skal normalt ikke overstige 2500 ord, innlegg skal normalt ikke være mer enn 1200 ord.

ABONNEMENT: Pris kr. 550,- pr. år for Norge. Utlandet kr. 750,- pr. år. Abonnementet inkluderer Tidsskrift for Praktisk Teologi (2 numre pr. år). Kontonummer: 3000.14.73669 Abonnementet løper til det sies opp skriftlig (brev eller e-post). Gamle og nye numre kan kjøpes i pdf-format fra <https://lutherskkirketidende.buyandread.com>